

KAVAS

lerin Gelişimi, Ankara 1946, s. 147; H. A. R. Gibb – H. Bowen, *Islamic Society and the West*, London 1957, I, 152, 153; S. J. Shaw – E. K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (trc. Mehmet Harmancı), İstanbul 1983, II, 76; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1990, s. 152; Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 25, 151, 157; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 367; Gündüz Ökçün, "Kapitülasyonlar Hakkında Bâb-ı Âlî'nin Sefaretlere Gönderdiği 7 Temmuz 1867 Tarihli Muhtıra", *SBFD, XXII/3* (1968), s. 139-151; G. J. Koury, "The Ottoman Administration of the Province of Damascus at the end of the Eighteenth Century", *Studies in Islam*, X, New Delhi 1973, s. 33; Gülden Sarıyıldız, "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *TTK Belleten*, LVIII/222 (1994), s. 339, 370-371; Mehmet Canatar, "Osmanlı Devleti'nde Kavaslar ve Kavas Teşkilatı", *İlmî Araştırmalar*, sy. 4, İstanbul 1997, s. 67-86; Pakalın, II, 215; III, 428, 606; Ronart, *CEAC*, s. 284; Cl. Huart – [B. Spuler], "Kawwās", *EI²* (ing.), IV, 808.



MEHMET CANATAR

KAVİ

(التقوى)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "güçlü olmak, gücü yetmek, bir işi gerçekleştirmek için aklen ve bedenen yeterli olmak" anlamındaki **kuvvat** kökünden sıfat olup Allah'a nisbet edildiğinde "her şeye gücü yeten, kudret sahibi mânasına gelir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî kavî ile kâdir arasında bir fark bulunmadığını söylemekle birlikte (*el-Emedü'l-aşkâ*, vr. 60^a) Ebû İshak ez-Zeccâc'dan itibaren âlimler, kavî isminin "kemiyyet ve keyfiyet bakımından üstün kudrete sahip olan" anlamında farklılık kazandığını kabul ederler. Fahrreddin er-Râzî kavî isminin muhtevasını iki şekilde açıklamıştır. Ona göre "Allah'ın, hiçbir ferdi ve birimi dışarıda kalmamak üzere kâinatı etkilemesi" mânasına alındığında kâdir, "hiçbir şeyden etkilenmemesi" mânasında kullanıldığında ise vâcibü'l-vücûd niteliğini taşır (*Levâmi'ü'l-beyyinât*, s. 291). Kuvvetli oluş vasfı yaratılmışlara da izâfe edilir, ancak onlardaki kuvvet sınırlıdır ve devamlılık arz etmez. Kavînin ayrıca "kuvvat veren" (mukvî) anlamına gelebileceği söylenmiştir. Nitekim Kur'an'da, Hz. Hûd'un kavmine verdiği öğütler nakledilirken bahışlanmalarını dileyerek Allah'a döndükleri takdirde O'nun güçlerine güç katacağını ifade ettiği haber verilmiştir (Hûd 11/52).

Kavî ismi dokuz âyette Allah'a nisbet edilmiştir. Bunlardan ikisi "cezası çetin olan" anlamındaki şedidü'l-ikâb terkibi, diğerleri ise "yegâne galip" mânasındaki azîz ismiyle birlikte kullanılmış ve her iki grup âyet Allah'ın muktedir olmasını gerektiren anlatımların sonunda yer almıştır. Kur'an'da ayrıca kuvvet kelimesi de Allah'a izâfe edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kvy" md.).

Hem İbn Mâce hem Tirmizî rivayetinde yer alan kavî ismi ("Da'avât", 82; "Du'â", 10), hadis metinlerinde ayrıca fiil kalıbında ve kuvvet kelimesiyle birlikte Allah'a nisbet edilmiştir (*Müsned*, II, 298, 469; V, 297; Tirmizî, "Tıb", 29). Müslümanlar arasında kullanılan "lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" (bütün tasarruf, güç ve kudret Allah'a aittir) ifadesi de birçok hadis kaynağında mevcuttur (meselâ bk. Buhârî, "Ezân", 7, "Teheccüd", 21; Müslim, "Şalât", 12; "Mesâcid", 139; Ebû Dâvûd, "Edeb", 101).

Kavî ismiyle esmâ-i hüsnâ listesinde yer alan azîz, çebbâr, kâdir, kâhhâr, meftin ve muktedir isimleri arasında anlam yakınlığı bulunur. Kavî zâtî isimler grubunda yer almakla birlikte "güç ve kuvvet veren" mânasına alındığı takdirde fiilî sıfatlardan sayılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kvy" md.; *Lisânü'l-Arab*, "kvy" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kvy" md.; *Müsned*, II, 298, 469; V, 297; Buhârî, "Ezân", 7, "Teheccüd", 21; Müslim, "Şalât", 12, "Mesâcid", 139; İbn Mâce, "Du'â", 10; Ebû Dâvûd, "Edeb", 101; Tirmizî, "Da'avât", 82, "Tıb", 29; Zeccâc, *Tefsiru esmâ'illâhî'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 54; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1404/1984, s. 77; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, Kahire, ts. (el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-âmme), V, 206; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 157^b-158^a; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 140; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 60^a-b; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'ü'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdürrâûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 291, 298-299.



BEKİR TOPALOĞLU

KAVİM

(القوم)

Topluluk, halk, ırk.

Sözlükte "aynı soydan gelen, töre, dil ve kültürleri bir olan insan topluluğu" anlamına gelen **kavim** (kavm) "ırk, millet" mânasında da kullanılır. Yeni bir kavram olan **kavmiyye** de (kavmiyetçilik) "milli-

yetçilik, ırkçılık" anlamındadır. Arap dilcileri, kavim kelimesini genellikle tekil olmayan topluluk ismi olarak değerlendirmişlerdir. Bunun çoğulu **akvâm**, çoğulunun çoğulu **ekâvim**, **ekâvim** ve **ekâyim**dir. Kelimenin nâdiren "nisâ" (kadınlar) karşıtı olarak yalnız erkekler için kullanıldığı olmuştur da umumiyetle erkek ve kadınlardan oluşan topluluğu ifade eder; nitekim Kur'an-ı Kerim'de her iki şekilde de, yani hem müzekker hem müennes olarak yer almıştır. Kavmiyye, Arapça'da milliyetçilik kavramını karşılamak için modern dönemde ortaya çıkmış bir kelimedir. Ayrıca kavim karşıtı olarak **üm-met** kelimesi de kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de kavim genellikle "topluluk" mânasında 383 yerde ve tekil olarak geçmektedir. Bu âyetlerde aklını kullanan, bilen, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen, düşünüp ibret alan, iyi ameller işleyen, iman eden, şükreden, söz dinleyen, adaletli davranan kavimler yanında bunların zıddı özelliklere sahip olanlardan da söz edilir (meselâ bk. el-Bakara 2/164, 230, 250, 258; Âl-i İmrân 3/117; en-Nisâ 4/78; el-Mâide 5/22, 26, 54, 58, 84; el-En'âm 6/77, 99, 126; el-A'râf 7/58, 81, 133, 138; Yûnus 10/67; eş-Şuarâ 26/105, 160; en-Neml 27/60; el-Ankebût 29/30; ez-Zâriyât 51/53). İlahî bir rahmet olarak her kavme kendi dilini konuşan bir peygamber gönderildiği ve Allah'ın emirlerini tebliğ eden elçi gönderilmeden hiçbir kavme azap edilmeyeceği yine Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Kur'an'da birçok âyet, peygamberlerin gönderdikleri toplumları Allah'a iman ve ibadete, iyiliğe ve doğru yola davet amacıyla yaptıkları, "ey kavimim" diye başlayan uyarı ve nasihatlerini ihtiva etmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/54; el-A'râf 7/59, 61, 65, 73; Hûd 11/29, 50, 52, 85, 89, 93; Nûh 71/1-4). Bazı âyetlerde, peygamberlere karşı kavimlerinin veya bazı kesimlerin takındıkları olumsuz tavırlar ve verdikleri cevaplar anlatılır (meselâ bk. el-A'râf 7/60, 66, 82, 88, 90; Hûd 11/27, 38; el-Mü'minûn 23/24, 33; en-Neml 27/56; el-Ankebût 29/24, 29).

Kavim kelimesi hadis kaynaklarında hem tekil hem çoğul şekliyle kullanılır. Bu rivayetlerde kavimlerin atalarıyla övünmesi yasaklanmakta (*Müsned*, II, 361, 524; Tirmizî, "Menâkıb", 74), kişiyi haksız bir konuda kendi kavmini desteklemeye sevkeden asabiyet menedilmekte (Ebû Dâvûd, "Edeb", 112), Kur'an'ı sadece okumakla yetinip düşünce ve amellerine yansıtmayanlar eleştirilmekte (Buhârî, "Fe-

zâ'ilü'l-*Qur'ân*", 36; İbn Mâce, "Muḳaddime", 12), önceki peygamberler yalnız kendi kavimlerine gönderildikleri halde Hz. Muhammed'in bütün insanlığa gönderildiği vurgulanmakta (Buhârî, "Şalât", 56; Müslim, "Mesâcid", 3), geçmiş peygamberlere karşı kavimlerinin olumsuz tavırlarından bahsedilmekte (Buhârî, "Enbiyâ", 19, 31, 54), bir kavme benzemeye özenen kişinin artık onlardan sayıldığı (*Müsned*, II, 50; Ebû Dâvûd, "Libâs", 4) ve kişi hangi kavmi severse kıyamet günü onunla haşredileceği (*Müsned*, VI, 145, 160) belirtilmektedir.

Kur'an'da ilâhî iradenin bir tecellisi olan sosyal farklılaşmayı gösteren dilleri, renkleri, örf ve âdetleri farklı kavimlerin ortaya çıkışı Allah'ın kevnî âyetlerinden sayılır (er-Rûm 30/22). Bu sebeple sosyal farklılıklardan dolayı kavimlerin birbiriyle alay etmesi yasaklanmıştır; çünkü insanlar Allah katında hangi kavmin daha hayırlı olduğunu bilemezler (el-Hucurât 49/11). İlike olarak her kavim Allah katında eşittir. Köken itibarıyla aynı anne babadan gelen insanlar çeşitli kavim (şuûb) ve kabilelere ayrılmıştır. Allah katında gerçek üstünlük ölçüsü takvâdir (el-Hucurât 49/13). Kur'an-ı Kerim böylece kavimler arasındaki farklılığı bir ayırmacılık kaynağı olmaktan çıkarmayı, çeşitli kavimleri sosyokültürel farklılıkları yok etmeden bir araya getirip inanç esasına dayalı bir birlik kurmayı hedeflemiştir. Peygamberler kavim olarak adlandırılan sosyal birimlere gönderilmiştir. Her peygamber gönderildiği kavmin mensubudur ve kavminin dilini konuşur (İbrâhîm 14/4; er-Rûm 30/47). Böylece kavmiyle bir iletişim kurarak ilâhî çağırıcı onların anlayacağı dile aktarır. Dünyanın çeşitli yerlerinde aynı anda birçok peygamber yaşamış ve her peygamber kendi kavmine tevhid inancını tebliğ etmiştir. Önceki çağlarda bir dinî davetin alanı peygamberin mensup olduğu kavimle sınırlanırken bu sınırlama Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile kaldırılmış, böylece Hıristiyanlık ve Müslümanlık evrensel dinler olarak ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde hitap ve davetin bütün insanlığa ait olduğu vurgulanmaktadır.

İbn Kuteybe, Fârâbî, İhvân-ı Safâ, Mâverdî ve İbn Haldûn gibi içtimâî konularda eser veren müellifler kavim kelimesine özel bir anlam yüklemeyip onu sözlük anlamında kullanmışlardır. Kavim, XX. yüzyılın başında Arapça'da ve Türkçe'de anlam kaymasına uğrayarak bir sosyoloji terimi haline gelmiştir. Kelime aslında

"millet ve ırk" mânasına gelmediği halde modernleşmeyle birlikte milliyetçilik akımının güçlendiği dönemde böyle bir anlam kazanmıştır. Nitekim Türk kavmi hakkındaki yazılarıyla Ziya Gökalp, Arap kavmi hakkındaki yazılarıyla da Sâti' el-Husarî kavramı yeniden tanımlamaya çalışmışlardır. Bu yaklaşıma göre kavimler kabilelere, boylara, aşiret ve oymaklara ayrılır.

Ziya Gökalp'e göre kavim, "içtimâî şey-niyetin lisan ve âdatta müşâreket suretiyle tam bir uzviyet şekli aldığı zaman ki hali"dir. Kavim ferdî öğelere, kavmin psikolojisi de ferdî psikolojiye indirgenemez; çünkü kavmin özel bir varlığı vardır. Gökalp, kavmin pozitif bilim metotlarıyla duygulardan uzak ve objektif bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunur; bir kavimde meydana gelen bütün olay ve değişmelerin sosyoloji vasıtasıyla keşfedilmesi mümkün olan sosyal sebepleri olduğunu ileri sürer.

Kavim kendi mensuplarına bir sosyal kimlik kazandırır. Dil, din, tarih, töre, vatan, örf ve âdetler bu kimliğin unsurları arasında gösterilir. Kavmiyetçilik duygularının güçlü olduğu bir toplumda ortaya çıkan İslâm dini kavim kimliğini dışlamamış, fakat bu kimliğe üstünlük atfedilmesinin doğurabileceği sakıncalara karşı önlemler almış, sosyal ve kültürel farklılıkların bir arada korunması için tedbirler önermiştir. Bununla birlikte XIX. yüzyıldan bu yana modernleşen toplumlarda aynı kavme mensup toplulukların çeşitli uluslara ayrıldığı ve farklı ulusal kimliklerin ortak kavim kimliğine baskın geldiği gözlenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 544; *Müsned*, II, 50, 361, 524; VI, 145, 160, 187; Buhârî, "Enbiyâ", 19, 31, 54, "Şalât", 56, "Fezâ'ilü'l-*Qur'ân*", 36, "İdeyn", 3; Müslim, "Mesâcid", 3; İbn Mâce, "Muḳaddime", 12, "Nikâh", 21; Ebû Dâvûd, "Edeb", 112, "Libâs", 4; Tirmizî, "Menâkıb", 74; Babanzâde Ahmed Naim, *İslâmda Da'vâ-yı Kavmiyyet*, İstanbul 1332, tür.yer.; Ebû Haldûn Sâti' el-Husarî, *Ebhâş muhtâre fi'l-kavmiyyeti'l-'Arabiyye*, Kahire 1964, s. 27-72; Ziya Gökalp, *Makaleler III*, Ankara 1977, s. 3-16; Zeyn Nüreddin Zeyn, *Nüşû'ü'l-kavmiyyeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1986, s. 81-128; Muhammed Ahmed Halefellaḥ, "et-Tekvinü't-târîḫî li-mefâhimi'l-ümme, el-kavmiyye, el-vaṭaniyye, ed-devle, ve'l-'alâka fî mâ beynehümâ", *el-Kavmiyyetü'l-'Arabiyye ve'l-İslâm*, Beyrut 1988, s. 17-30; Affî el-Bûnî, "Fî'l-Hüviyyeti'l-kavmiyyeti'l-'Arabiyye", *el-Mustaḳbelü'l-'Arabî*, XI/57, Beyrut 1983, s. 4-34; A. J. Wensinck, "Kavim", *İA*, VI, 453-454; a.mlf., "Kawm", *El²* (ing.), IV, 780-781.



RECEP ŞENTÜRK

KAVLİYYE

(bk. LAFZİYYE).

el-KAVLÜ'L-CEYYİD

(القول الجيد)

Mehmed Zihni Efendi'nin (ö. 1911),

Hatib el-Kazvî'nin *Telhişü'l-Miftah*'ı ile ona Teftâzânî tarafından yazılan *el-Muṭavvel ve Muhtaşarü'l-me'ânî* adlı şerhlerde, ayrıca Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin *el-Muṭavvel* hâşiyesinde geçen şiir şevâhidinin şerhi (bk. MEHMED ZİHNİ EFENDİ).

KAVMİYET

(القومية)

Aynı soy, dil, ülke, kültür ve tarihe mensup olmaktan, aynı ülküleri paylaşmaktan doğan birlik ve dayanışma duygusu için kullanılan terim (bk. İRKÇILIK; MİLLİYETÇİLİK).

KAVS-i KUZAH

(bk. GÖK KUŞAĞI).

KAVSÎ TEBRİZİ

(قوسی تبریزی)

XVII. yüzyıl Âzerî şairi.

Azerbaycan Türk edebiyatında haklarındaki bilgilerin birbirine karıştığı Kavsi mahlaslı üç şair vardır. Hamit Araslı bu üç Kavsi'nin aynı aileden dede, baba ve torun şairler olması gerektiğini, gazelleleriyle tanınan ve divanı ile bilinen Kavsi'nin ise XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Tebriz'de doğan torun Alican Kavsi olduğunu belirlemiştir. Alican Kavsi'nin babası İsmâil Kavsi'nin ağaçtan çeşitli eşya ve yay (kavs) yapan bir sanatkar olduğu, Farsça ve Türkçe şiirler yazdığı, bir müddet İsfahan'da Ağa Hüseyin Hânsarî'nin yanında eğitim gördükten sonra Hindistan'a gidip Ekber Şah'ın sarayında bulunduğu, daha sonra Tebriz'e geri döndüğü İran ve özellikle Hint tezkirelerindeki bilgilerden anlaşılmaktadır.

Hamit Araslı, tezkirelerin daha çok dedesi ve babasından bahsettiği Alican Kavsi'nin hayatına dair bilgileri onun divanındaki şiirleri inceleyerek elde etmiştir. Ali-